RAQAMLI AVLODNI MA’NAVIY-AXLOQIY TARBIYALASHDA MAKTAB MA’NAVIYAT SEKTORINING IJTIMOIY-PEDAGOGIK FUNKSIYALARI

Muxammad Quronov
Pedagogika fanlari doktori, professor
https://doi.org/10.5281/zenodo.23506294

Annotatsiya. *Maqolada raqamli avlodni ma’naviy-axloqiy tarbiyalashda maktab, oila va mahalla hamkorligining pedagogik imkoniyatlari, maktab ma’naviyat sektorining boshqaruv va muvofiqlashtiruv funksiyalari tahlil qilinadi. Ota-onalar pedagogik madaniyatini rivojlantirish, mediaxavfsizlik, preventiv tarbiya, “Pedagogik ma’rifat brigadalari” va “TO‘XTA!” texnologiyalarining mazmuni yoritiladi. Ma’naviy-tarbiyaviy faoliyatni monitoring qilish va natijadorlikni baholash bo‘yicha takliflar umumlashtiriladi.*
Kalit so‘zlar: *ma’naviyat sektori, raqamli avlod, alfa avlod, ma’naviy-axloqiy tarbiya, maktab, oila, mahalla, pedagogik madaniyat, mediaxavfsizlik, preventiv pedagogika, pedagogik brigada, monitoring.*
Аннотация. *В статье анализируются педагогические возможности сотрудничества школы, семьи и махалли в духовно-нравственном воспитании цифрового поколения, функции управления и координации сектора школьной духовности. Будут освещены вопросы развития педагогической культуры родителей, медиа-безопасности, превентивного воспитания, технологий «Педагогические бригады» и «TO 'TA!». Будут обобщены предложения по мониторингу духовно-воспитательной деятельности и оценке результативности.*
Ключевые слова: *сектор духовности, цифровое поколение, альфа поколение, духовно-нравственное воспитание, школа, семья, махалля, педагогическая культура, медийная безопасность, превентивная педагогика, педагогическая бригада, мониторинг.*
Abstract. *The article analyzes the pedagogical possibilities of cooperation between schools, families and mahallas in the spiritual and moral education of the digital generation, the functions of managing and coordinating the school spirituality sector. The issues of the development of the pedagogical culture of parents, media security, preventive education, technologies "Pedagogical brigades" and "TO'TA!" Will be covered. Proposals for monitoring spiritual and educational activities and assessing performance will be summarized.*
Key words: *sector of spirituality, digital generation, alpha generation, spiritual and moral education, school, family, mahalla, pedagogical culture, media security, preventive pedagogy, pedagogical team, monitoring.*

Kirish. Globallashuv va raqamli kommunikatsiyalar sharoitida yoshlarning mustaqil fikrlashi, fuqarolik pozitsiyasi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga munosabatini shakllantirish ta’lim tizimining ustuvor vazifasiga aylandi. “O‘zbekiston–2030” strategiyasi hamda Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi doirasida davlat, jamiyat, mahalla, oila va maktab tarbiyaviy maqsadlarini uyg‘unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu jarayonda maktab ma’naviyat sektori tarbiyaviy subyektlar o‘rtasidagi hamkorlikni tashkil etuvchi, muammolarni aniqlovchi va yechimlarni muvofiqlashtiruvchi institut sifatida ko‘riladi.

Tarbiyada uzviylik faqat tadbirlar sonini ko‘paytirish bilan emas, balki o‘quvchiga qo‘yiladigan talablar birligi, pedagog va ota-onalarning izchil muloqoti, oila va mahalladagi tarbiyaviy muhitni bilish bilan ta’minlanadi. Maktab, oila hamda mahalla talablarining nomuvofiqligi o‘quvchida ikkiyoqlama xulq me’yorlari shakllanishiga, kattalar obro‘sining pasayishiga va profilaktik ishlarning samarasizligiga olib kelishi mumkin.

Raqamli avlod tarbiyasining ijtimoiy-pedagogik xususiyatlari

Avlodlar nazariyasida 2010-yildan keyin tug‘ilganlar ko‘pincha alfa avlod sifatida tavsiflanadi. Mazkur tasnif shartli bo‘lsa-da, bolalarning raqamli vositalar bilan erta tanishuvi, axborotni tez qabul qilishi va onlayn muloqotga moyilligi tarbiyaviy metodlarni yangilashni talab qiladi. Internetdan foydalanishni faqat cheklash o‘rniga mediaogohlik, tanqidiy fikrlash, shaxsiy ma’lumotlarni himoyalash va mas’uliyatli raqamli xulqni o‘rgatish muhimdir.

Raqamli muhitda voyaga yetayotgan o‘smirlar uchun ijtimoiy tarmoqlar axborot, muloqot va o‘zini namoyon qilish maydonidir. Shu bois oila va maktab o‘rtasidagi suhbatlar smartfondan foydalanish vaqti, axborot ishonchliligini tekshirish, zararli kontentga munosabat, kiberxavfsizlik va real ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash kabi masalalarni qamrab olishi lozim. “Ota-onalar: Siz va farzandingiz uchun foydali web-saytlar” ro‘yxati, mediaxavfsizlik tavsiyalari va ota-onalar uchun onlayn maslahat kanallari mazkur vazifaga xizmat qilishi mumkin.

Manbada o‘smirlar orasida tarqalgan “kvadroberlik” kabi submadaniy ko‘rinishlar ham muhokama qilinadi. Bunday holatlarni baholashda bolalarning ijodiy tasavvuri, tengdoshlar ta’siri va o‘zligini izlash ehtiyojini hisobga olish zarur. Har qanday noodatiy qiziqishni avtomatik ravishda xavf sifatida talqin etish o‘rniga real jarohatlanish, tahqirlash, darsdan chetlashish yoki ijtimoiy ajralish belgilari yuzaga kelganida pedagogik yordam ko‘rsatish maqsadga muvofiq. Ijodiy to‘garaklar, sport va artpedagogik mashg‘ulotlar ijobiy muqobil faoliyat bo‘la oladi.

Oila–maktab–mahalla hamkorligi va ota-onalar pedagogik madaniyati

Maktab ushbu hamkorlikning ilmiy-amaliy markazi, sinf rahbari esa oila bilan bevosita aloqa o‘rnatuvchi muhim subyektdir. O‘quvchining maktabdagi va oiladagi xulqi haqida o‘zaro ma’lumot almashish, ota-onalarga pedagogik maslahat berish, mahalla faollarini tarbiyaviy tadbirlarga jalb etish umumiy maqsadga xizmat qiladi. Bunda oila sha’ni, bolaning shaxsiy daxlsizligi va ma’lumotlarning maxfiyligi hurmat qilinishi zarur.

Milliy pedagogik merosdagi “Bir bolaga yetti qo‘shni ham ota, ham ona” tamoyili jamoaviy mas’uliyat va o‘zaro ko‘makni ifodalaydi. Ayniqsa ko‘p qavatli uylar sharoitida qo‘shnichilik aloqalari zaiflashishi mumkinligi inobatga olinib, bolalar uchun xavfsiz va qo‘llab-quvvatlovchi mahalla muhitini yaratish, mahalla va maktab tadbirlarini uyg‘unlashtirish taklif etiladi. Bu tamoyil bolalarni asossiz

kuzatish emas, balki ularning manfaatlarini himoya qilish va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tarzida amalga oshirilishi lozim.

Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti tomonidan o‘tkazilgan so‘rov natijalariga ko‘ra, respondentlarning 39 foizi ota-onalar yig‘ilishlari samarasidan qoniqqan, 76 foizi esa yig‘ilish imkoniyatlaridan yetarlicha foydalanilmayotganini bildirgan. 34 foiz respondent yig‘ilishlar ko‘pincha baholar muhokamasi bilan cheklanishini qayd etgan, 27 foizi esa farzandiga noxolis munosabat haqidagi tasavvur sabab yig‘ilishdan uzoqlashgan. Bu ko‘rsatkichlar turli savollarga javoblarni ifodalashi sababli ularni bitta umumiy taqsimot sifatida talqin qilib bo‘lmaydi.

Shu bois ota-onalar majlislari mazmunini bolaning kitobxonligi, irodasi, emotsional holati, telefon bilan munosabati, tengdoshlar bilan muloqoti, oilaviy qadriyatlar va mediamadaniyat mavzulari bilan boyitish tavsiya etiladi. “Ota-onalar universiteti”, ota-onalar kengashlari, uch avlod uchrashuvlari va mahalla yoshlar yetakchilari ishtirokidagi suhbatlar tarbiyaviy hamkorlikni kuchaytiradi. Hamkorlikning muhim sharti – ota-onalarni faqat tanqid qilish emas, balki ularni amaliy metodlar bilan qurollantirishdir.

Maktab ma’naviyat sektorining boshqaruv funksiyalari

Manbada ma’naviyat sektori ma’naviy-ma’rifiy faoliyatni muvofiqlashtiruvchi ishchi tuzilma sifatida tavsiflanadi. Uning maktab miqyosidagi vazifalari oila, mahalla, davlat va nodavlat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari hamda maktabdan tashqari ta’lim subyektlarining tarbiyaviy faoliyatini uyg‘unlashtirish; ijtimoiy-ma’naviy muhitni monitoring qilish; xavf omillarini barvaqt aniqlash; profilaktika va ma’rifiy ishlar mazmunini takomillashtirishdan iborat.

Sektor faoliyatining tashkiliy asosi sifatida yillik “pedagogik yo‘l xaritasi”ni ishlab chiqish, sinflar kesimida mas’ullarni belgilash, murojaat va takliflarni qayd etish, ishlar ijrosini tahlil qilish, maktab jamoasi va hamkor tashkilotlar bilan muhokama o‘tkazish ko‘rsatiladi. Ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosari boshqaruvni muvofiqlashtirishi, sektor kotibi esa hujjatlashtirish va axborot almashish jarayonini yuritishi nazarda tutiladi.

Mazkur mexanizm ma’naviy tarbiyani bir martalik tadbirlar yig‘indisidan maqsad, mas’ul, muddat, resurs va natijaga ega bo‘lgan boshqariladigan jarayonga aylantirishga xizmat qiladi. Rejalashtirishda o‘quvchilarning ehtiyojlari, maktabning hududiy xususiyatlari va oilalarning tarbiyaviy imkoniyatlari inobatga olinishi lozim. Shuningdek, milliy madaniy meros, tarixiy qadamjolar, san’at, adabiyot va sport imkoniyatlaridan foydalanish tarbiya mazmunini boyitadi.

Maqolada 2024-yilgi Surxondaryo tajribasi misolida sektorning turli ta’lim muassasalari, mahallalar va tashkilotlar bilan hamkorlikda tashkil etilishi yoritilgan. Ushbu tajriba ma’naviy-ma’rifiy ishlarni hududiy darajada birlashtirish, ijrochilar mas’uliyatini aniqlashtirish va ilg‘or amaliyotni ommalashtirish imkoniyatini

ko‘rsatadi. Biroq tajribani boshqa hududlarga tatbiq etishda har bir maktabning resurslari va mavjud ehtiyojlarini alohida baholash talab qilinadi.

Innovatsion profilaktik texnologiyalar

“Pedagogik ma’rifat brigadalari” manbada ilgari surilgan ijtimoiy-pedagogik texnologiya bo‘lib, oilalar bilan manzilli ishlashga qaratilgan. Uning mazmuniga ota-onalar bilan suhbatlar, oiladagi tarbiyaviy ehtiyojlarni aniqlash, bolaning qiziqishlarini o‘rganish, pedagogik maslahatlar berish, ijobiy oilaviy tajribani ommalashtirish, zararli ta’sirlarning oldini olish hamda mahalla yettiligi bilan hamkorlik qilish kiradi. Texnologiyani amalga oshirishda ixtiyoriylik, ishonch, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va oilani kamsitmaslik tamoyillari muhim.

“TO‘XTA!” ma’naviy-axloqiy profilaktik texnologiyasi esa o‘smirlarni nizoli vaziyatda impulsiv va qonunga xilof harakatdan tiyilishga o‘rgatishga mo‘ljallangan. Unda hayotiy keys, post, videorolik va muammoli vaziyatlar asosida xatti-harakat oqibatini tahlil qilish, muqobil yechim tanlash va o‘zini o‘zi boshqarish ko‘nikmalarini mashq qilish nazarda tutiladi. Texnologiyadan onlayn va oflayn formatlarda foydalanish mumkin. Bunday mashg‘ulotlar jazolashga emas, ongli qaror qabul qilish va profilaktik xulq modellarini shakllantirishga yo‘naltirilishi kerak.

Artpedagogik yondashuv ham o‘quvchilarning ichki dunyosini anglash va ijodiy salohiyatini rivojlantirishda muhimdir. Tasviriy san’at, teatr, musiqa, animatsiya, qisqa videolar va ijodiy to‘garaklar orqali o‘quvchilar hissiyotini ifodalash, jamoada hamkorlik qilish, turli vaziyatlarga axloqiy baho berish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ma’naviyat sektori iqtidorli o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash va ularning ijodiy ishlari bilan muntazam tanishish vazifasini ham bajarishi mumkin.

Monitoring va natijadorlikni baholash

Maktab ma’naviyat sektori faoliyati samaradorligini baholashda faqat o‘tkazilgan tadbirlar soni emas, tarbiyaviy muhitdagi real o‘zgarishlar asosiy mezon bo‘lishi kerak. Manbada KPI yondashuvi, o‘nta indikator va ularga tegishli subindikatorlar asosida maktablar ijtimoiy-ma’naviy muhiti dinamikasini kuzatish g‘oyasi ilgari surilgan. Bu yondashuv tarbiyaviy jarayonning boshqaruvga oid ma’lumotlarini tizimlashtirish imkonini beradi.

Baholashda oila–maktab–mahalla hamkorligining muntazamligi, ota-onalar pedagogik madaniyati, o‘quvchilarning dars va to‘garaklarda ishtiroki, mediaxavfsizlik bo‘yicha savodxonlik, nizolarni tinch hal etish, huquqbuzarliklarning profilaktikasi, maktabdagi o‘zaro hurmat va psixologik xavfsizlik kabi yo‘nalishlar hisobga olinishi maqsadga muvofiq. Sektor hisobotlari muammolarni yashirish yoki sun’iy reyting yaratish emas, yordamni to‘g‘ri yo‘naltirish vositasi bo‘lishi lozim.

Monitoring ma’lumotlari asosida har chorakda “pedagogik yo‘l xaritasi”ni qayta ko‘rib chiqish, samarasiz tadbirlarni yangilash, samarali amaliyotni tarqatish va mutaxassislar malakasini oshirish imkoniyati paydo bo‘ladi. Ma’lumotlar bilan ishlashda bolaning sha’ni, manfaatlari va shaxsiy hayotini himoyalash zarur.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak raqamli avlodning ma’naviy-axloqiy tarbiyasi oila, maktab va mahalla maqsadlarining uyg‘unligiga, ota-onalarning pedagogik tayyorgarligiga hamda tarbiyaviy ishlarni ilmiy asosda boshqarishga bog‘liq. Maktab ma’naviyat sektori ana shu subyektlar faoliyatini birlashtirish, muammolarni oldindan aniqlash, profilaktik va ijodiy dasturlarni yo‘lga qo‘yish hamda natijadorlikni baholash uchun tashkiliy imkoniyat yaratadi.

Shuningdek, ma’naviy-axloqiy tarbiyani modernizatsiya qilishning bosh sharti nazoratni kuchaytirish emas, balki tarbiyaviy hamkorlikning sifatini oshirish, o‘quvchining individual ehtiyojini tushunish va raqamli muhitda mas’uliyatli xulqni shakllantirishdir.

Yuqoridagilardan kelib chiqib quyidagi amaliy tavsiyalar beriladi. Amaliy jihatdan ota-onalar yig‘ilishlarini muammoli va interaktiv mashg‘ulotlarga aylantirish; “Ota-onalar universiteti” faoliyatini mediaxavfsizlik va oila pedagogikasi bilan boyitish; “Pedagogik ma’rifat brigadalari”ni manzilli maslahat xizmati sifatida rivojlantirish; “TO‘XTA!” keyslarini yosh xususiyatiga moslashtirish; san’at, sport va tarixiy-madaniy merosga tayangan tarbiyaviy faoliyatni kengaytirish; ma’naviyat sektori uchun aniq, shaffof va bolalar manfaatini himoya qiluvchi monitoring mezonlarini ishlab chiqish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi qonunchilik palatasining birinchi majlisidagi nutqi. UzA. 2024-yil 30-noyabr.
2. X.Ibraimov, M.Quronov, O.Musurmonkulov, Sh.Jumanov Raqamli avlod tarbiyasi // Monografiya. Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy institutining 2025 yil 21-apreldagi 5-sonli bayonnomasi. Toshkent 2025-yil. 128 bet.
3. O.Hasanov. “So‘nggi vaqtlarda yoshlar o‘rtasida kvadroberlik degan submadaniyat holatlari kuzatilmoqda. Unga ko‘ra, inson o‘zini to‘liq hayvon hisoblab, uning qiyofasini aks ettiruvchi aksessuarlarni kiyish bilan birga o‘sha jonzot kabi harakatlanadi ham”. 2024-yil 13-oktyabr.
4. Psixologiya fanlari doktori(DcS) H.Jabborov bilan o‘tkazilgan suhbatdan. 2023-yil 13-dekabr, Toshkent shahri.
5. Mustafoyev Sh. Artpedagogika asoslari. 2022. Samarqand, SamDU nashri, 80-b.
6. B.Alimov, M.Quronov, T.Arslonov. Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida “ma’naviyat sektori”ni tashkil qilish. Uslubiy qo‘llanma. RMMM, 2024. 42 b.